

СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА, ПОЛІТИКА ТА ДЕМОГРАФІЯ

УДК 177 : 37 : 32.019.51

Шевчук А. В.

ФАКТОРНІ ВПЛИВИ ЦІННОСТЕЙ ТА ОСВІТИ У СФЕРІ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ

У статті обґрунтовано пріоритетність дослідження впливів цінностей на освітні системи як достатньо потужних факторів. Виявлено недоліки та можливості впливу закладів освіти на ціннісні орієнтації через просвітницько-виховну діяльність. Простежено системність формування ціннісних орієнтацій на різних етапах підготовки кадрів, у тому числі, в рамках післядипломної освіти та розвитку персоналу на підприємствах. Визначено, що напрямом діяльності закладів освіти як важливих інститутів формування цінностей населення є соціальний, що надає можливість особі, яка навчається, через нові знайомства формувати своє соціальне оточення, що в майбутньому може відігравати надзвичайно важливу роль у її життєдіяльності, в тому числі, і в професійній сфері. Обґрунтовано, що девальвація життєвих цінностей спричиняє послаблення ролі освіти в житті людини, сприйняття її як формальної необхідності для здобуття відповідного соціального статусу та можливостей трудової діяльності в кращих умовах (з вищим рівнем оплати праці та інших соціальних гарантій).

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, освіта, підготовка кадрів, факторний вплив

Рис.: 1. *Бібл.:* 10.

Шевчук Андрій Васильович – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, докторант, Інститут регіональних досліджень НАН України (вул. Козельницька, 4, Львів, 79026, Україна)

Email: andrijchuk@gmail.com

УДК 177 : 37 : 32.019.51

Шевчук А. В.

ФАКТОРНЫЕ ВЛИЯНИЯ ЦЕННОСТЕЙ И ОБРАЗОВАНИЯ В СФЕРЕ ПОДГОТОВКИ КАДРОВ

В статье обоснована приоритетность исследования воздействий ценностей на образовательные системы как достаточно мощных факторов. Выявлены недостатки и возможности влияния учебных заведений на ценностные ориентации через просветительско-воспитательную деятельность. Прослежена системность формирования ценностных ориентаций на различных этапах подготовки кадров, в том числе, в рамках последипломного образования и развития персонала на предприятиях. Обозначено, что направлением деятельности учреждений образования как важных институтов формирования ценностей населения является социальное, позволяющее лицу, которое учится, через новые знакомства формировать свое социальное окружение, что в будущем может играть чрезвычайно важную роль в его жизнедеятельности, в том числе, и в профессиональной сфере. Обосновано, что девальвация жизненных ценностей вызывает ослабление роли образования в жизни человека, восприятие его как формальной необходимости для получения соответствующего социального статуса и возможностей трудовой деятельности в лучших условиях (с более высоким уровнем оплаты труда и других социальных гарантий).

Ключевые слова: ценности, ценностные ориентации, образование, подготовка кадров, факторное влияние

Рис.: 1. *Библ.:* 10.

Шевчук Андрей Васильевич – кандидат экономических наук, старший научный сотрудник, докторант, Институт региональных исследований НАН Украины (ул. Козельницкая, 4, Львов, 79026, Украина)

Email: andrijchuk@gmail.com

UDC 177 : 37 : 32.019.51

Shevchuk A. V.

FACTOR INFLUENCE OF VALUES AND EDUCATION IN THE SPHERE OF PERSONNEL TRAINING

The article justifies priority of study of impact of values on educational systems as rather powerful factors. It reveals shortcomings and possibilities of influence of educational establishments upon the system of values through educational and pedagogical activity. It tracks system nature of formation of the system of values at various stages of personnel training, including within the framework of post-graduate education and development of personnel in companies. It marks that the direction of activity of educational establishments as important institutes of formation of values of the population is the social direction, which allows a person who studies to form his or her social environment through new acquaintances, which could play extremely important role in this person's activity, including in the professional sphere. The article justifies that devaluation of life values causes weakening of the role of education in the life of a person and perception of it as a formal necessity for obtaining a certain social status and possibilities of labour activity in better conditions (with a higher level of salary and other social guarantees).

Key words: values, system of values, education, personnel training, factor influence

Pic.: 1. *Bibl.:* 10.

Shevchuk Andrey V. – Candidate of Sciences (Economics), Senior Research Fellow, Candidate on Doctor Degree, Institute of Regional Researches NAS of Ukraine (vul. Kozelnytska, 4, Lviv, 79026, Ukraine)

Email: andrijchuk@gmail.com

Питання якості підготовки кадрів в Україні в нинішніх умовах переходу до інформаційного суспільства актуалізуються з особливою силою. Низка проблем криється у деформованій системі цінностей, яка деструктивує як

саму систему освіти, так і продовжує укорінюватись через незадовільну участь навчальних закладів у формуванні ціннісних орієнтацій сучасного суспільства. У зв'язку з цим важливо розвивати нову систему цінностей, де цінності,

пов'язані з освітою, повинні займати чільне місце, а саму систему освіти слід розглядати як основну інституцію формування ціннісних орієнтацій суспільства, що матиме відгомін для майбутніх поколінь. Це дуже важливе завдання, адже освіта є соціальним інститутом подолання егоїзму людей, її філософська сутність полягає в сукупності спроб одних індивідуумів допомогти своїм досвідом і знаннями іншим, насамперед, – наступному поколінню. Це гуманний інструмент допомоги і сприяння розвитку особистості, інструмент високої етики, благородства і взаємодопомоги [1, с. 7].

Дослідження факторних впливів освіти та цінностей сучасного суспільства сьогодні можна зустріти в ключі двох базових ідей – необхідності підвищення цінності освіти, а також гострої необхідності застосування нових підходів виховного спрямування у навчальному процесі. Тут варто відзначити напрацювання таких вчених, як Б. Братусь, С. Бубнова, О. Грішнова, Е. Головаха, Г. Залеський, Т. Корнилова, В. Кремень, Т. Лукіна, С. Ніколаєнко, М. Семікіна, Л. Семів та інших. Актуальність даного дослідження обумовлює потреба конкретизації основних проблем факторних впливів цінностей та освіти в сфері підготовки кадрів і можливостей налагодження системності освітнього процесу в контексті формування високоморальних ціннісних орієнтацій.

Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування закономірностей взаємних факторних впливів системи цінностей та освіти в сфері підготовки кадрів. Завданнями при цьому постають:

- обґрунтувати пріоритетність дослідження впливів цінностей на освітні системи як достатньо потужних факторів за силою такого впливу;
- виявити недоліки та можливості впливу закладів освіти на ціннісні орієнтації через просвітницько-виховницьку діяльність;
- простежити системність формування ціннісних орієнтацій на різних етапах підготовки кадрів, у тому числі в рамках післядипломної освіти та розвитку персоналу на підприємствах.

Вивчення факторного впливу цінностей та освіти у сфері підготовки кадрів можна розглядати в розрізі таких базових підходів:

- 1) розуміння освіти як соціальної цінності, у контексті чого важливо виокремлювати цінності знань, здобуття відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, підвищення кваліфікації, безперервного навчання тощо;
- 2) ролі освіти у забезпеченні так званої духовно-інформаційної мобільності населення, у тому числі міжпоколінній;
- 3) взаємного факторного впливу ціннісних орієнтацій та освіти, що передбачає детермінацію існуючою системою цінностей освітнього середовища та, одночасно, потужну роль освіти у формуванні ціннісних орієнтацій цілих поколінь.

Власне на третьому підході ми зосередимо нашу увагу.

Очевидно, що між категоріями цінностей та освіти простежується надзвичайно тісний взаємозв'язок. Це під-

креслює розуміння того, що освітньо-професійний потенціал є важливою складовою компонентної структури в потенціалі людському, який окрім того включає соціально-ментальний потенціал, що детермінується рівнем світогляду і загальної культури, сформованим менталітетом, а також морально-етичними нормами та цінностями [2, с. 19]. Тобто освітньо-професійний потенціал суспільства поряд з соціально-ментальним є важливою складовою потенціалу людського.

Оскільки проблем розвитку регіональних освітніх систем є надзвичайно багато, то за підходом О. Другова згодні, що видається доцільним застосування наукового концептуального підходу, суть якого полягає у виділенні та концентрації дослідження на двох-трьох основних факторах (проблемах), що зумовлюють розвиток явища чи процесу, вплив на які внесе зміни в динаміці інших факторів (проблем) і дозволить досягнути бажаного результату [3, с. 47]. У нашому випадку стає очевидним, що це має бути формування розвинутої системи цінностей у сфері підготовки кадрів, що б слугували ідеологічним базисом розвитку регіональних освітніх систем.

На жаль, у вітчизняній науковій думці при визначенні факторного впливу на регіональні освітні системи здебільшого переважають твердження про домінантність зміни статусу основного капіталу для суспільного розвитку, скорочення і зміни механізмів державного фінансування освіти, розвитку нових інформаційних технологій, а також глобалізації, інтернаціоналізації та європеїзації освіти [4, с. 47]. Разом з тим, ціннісна система набуває все більшої ваги, особливо зважаючи на її деформації, що обумовлює необхідність першочергового звернення уваги на її факторні впливи. При цьому важливо враховувати, що на ціннісні орієнтації у сфері підготовки кадрів мають місце потужні впливи ціннісних трансформацій вищого ієрархічного порядку, адже нова система цінностей суспільства вимагає зміни цільових установок стратегії розвитку, коли пріоритетними стають соціальні аспекти, що в свою чергу вимагає переорієнтації поглядів на питання вибору критеріїв розвитку та оцінки ефективності економічного зростання [5, с. 8–9].

Впливи цінностей на підготовку кадрів важливо простежувати на різних етапах такого процесу. Очевидно, що даний процес не обмежується здобуттям відповідного рівня освіти, а супроводжується безупинними ціннісними трансформаціями у ході подальшої трудової діяльності. Вважаємо, що найбільш потужний вплив на підготовку кадрів у ході їх навчання в дошкільних, шкільних, професійно-технічних і вищих навчальних закладах здійснюють соціальні цінності (прагнення спілкування, авторитетності (поваги) у визначеному соціальному оточенні) та цінності розвитку, що виявляються у поведінці через прагнення потреби оточуючого світу, подорожей, відчуття нових емоцій тощо.

На етапі трудової діяльності, що супроводжується процесами підвищення кваліфікації і перекваліфікації кадрів, посилюються ціннісні впливи матеріального характеру, виражаючись у прагненні зростання рівня власного добробу-

ту, подальшого його накопичення та можливості життєдіяльності на відповідному статусному рівні. На даному етапі формується система професійних цінностей, що пов'язані з трудовою діяльністю взагалі (трудовою кар'єрою) чи з конкретним підприємством (роботодавцем). Тут важливим є формування цінності праці і цінності посади, що суттєво детермінують продуктивність та ефективність трудової діяльності. Професійні цінності також охоплюють цінності компетенції (посадових повноважень), компетентності, трудового колективу, піклування про клієнтів (споживачів), результатів діяльності тощо, але при цьому матеріальні цінності продовжують залишатись у пріоритетній групі. Разом з тим, з досвідом їх поступово утискають цінності морального характеру, зокрема усе більшої ваги починають набувати цінності здоров'я, а також сім'ї та родини, що знаходять своє відображення у зміні структури вільного від роботи часу з більшим приділенням уваги спілкуванню з близькими людьми.

При виявленні впливу освіти на систему цінностей важливо в першу чергу розуміти, що освіта по суті працює на майбутнє. Це твердження навряд чи вимагає розгорнутих доказів, воно підтверджується багатовіковою історією людського суспільства, насущною турботою якого була підготовка підростаючих поколінь до життя і праці [6, с. 9]. Освіта як духовна сфера поступу цивілізації відображає всі передові тенденції розвитку суспільства, прогнозує і випереджує їх. Враховуючи новітні парадигми, напрацьовані людством у XX столітті, стратегічну мету освіти можна уявити у вигляді піраміди пріоритетів й інтересів. На вершині цієї піраміди розташовані інтереси, пов'язані з урядуванням людства, забезпеченням його стійкого розвитку у гармонії з біосферою. Основу її становить задоволення навчально-інформаційних і культурних потреб кожної особи, незалежно від віку, раси, національності, професії [7, с. 102]. Разом з тим, слід констатувати, що сучасна криза освіти пов'язана з тим, що вона залишається прилаштованою до епохи техніко-економічного зростання, у той час як сама ця епоха добігає кінця і мало враховує тенденції, орієнтовані на культуру, суспільство та індивіда, а освітня політика потребує наддисциплінарних, загальнофілософських, ціннісних основ вироблення й прийняття рішень [8, с. 10; 9].

Розглядаючи впливи освіти на систему цінностей, насамперед, варто уточнити, наскільки важливим є просвітницько-виховницький напрям діяльності освітніх закладів з-посеред інших. Як відомо, їх кінцеві результати діяльності проявляються навколо 3-х основних напрямів – когнітивного, економічного й соціального. За всіма напрямками формування ціннісних орієнтацій осіб, що навчаються, повинно бути потужною концептуальною основою, що в подальшому дозволить сформувати високоморальну особистість, здатну реалізувати свій трудовий потенціал та вступати в продуктивні соціальні взаємодії. Так, при когнітивному кінцевому результаті діяльності закладів освіти, який визначає здобутий рівень знань, умінь, навиків, необхідний для подальшої трудової діяльності, орієнтації у динамічному зовнішньому середовищі, важливим є

формування професійних (можливості реалізації здобутих потенцій), життєвих (сенс життя та роль навчання і праці) та гуманістичних (життя людини) цінностей. При здобутті економічного результату як підвищення фактичної вартості працівника через інвестиції в його людський капітал важливо розвивати вітальні (здоров'я, безпека), матеріальні (рівень доходів) цінності та цінності розвитку (підвищення конкурентоспроможності). При досягненні високих соціальних результатів домінуючими в розвитку повинні бути вітальні (сім'я), соціальні (соціальний статус), міжособистісні (чесність, вірність, безкорисливість), громадянські (свобода поглядів, переконань, вибору), загальнолюдські (мир, добробут, милосердя) та партикулярні (віра) цінності.

Досить потужним напрямом діяльності закладів освіти як важливих інститутів формування цінностей населення є соціальний, що надає можливість особі, яка навчається, через нові знайомства формувати своє соціальне оточення, що на майбутнє може відігравати надзвичайно важливу роль у її життєдіяльності, в тому числі і в професійній сфері. Тому складові освітнього процесу просвітницько-виховницького спрямування повинні передбачати формування конкретних ціннісних орієнтацій у розрізі різних етапів навчання – дошкільного, шкільного, професійно-технічного, здобуття вищої освіти та післядипломного навчання, у тому числі в рамках розвитку персоналу на підприємствах. Такий розподіл повинен бути узгодженим із загальнонаціональними ціннісними орієнтирами з відповідністю «українському ліберальному ідеологічному проєкту», який немислимий без чуттєвої емоційності й образності, кордоцентричності, толерантності, персоналістичності, соціальної відповідальності особи, сублімації ідей безумовної свободи, перетворення інтровертних пошуків в екстривертну активність [10, с. 11]. Виходячи з таких тверджень, важливо уточнити, на якому етапі навчання повинно домінувати формування відповідних ціннісних орієнтацій (рис. 1). Лише за умов регламентованого комплексного і системного підходу до формування таких орієнтацій є можливим виховання свідомого громадянина, здатного здійснювати надалі продуктивну трудову діяльність, оптимізувати використання та розвивати свої трудові потенції, продукувати нові інноваційні рішення й ідеї тощо.

У підсумку важливо уточнити, які основні прояви девальвації цінностей у сфері підготовки кадрів сьогодні мають місце та яким чином це проявляється у подальшій життєдіяльності людини. Так, девальвація життєвих цінностей спричиняє послаблення ролі освіти в житті людини, сприйняття її як формальної необхідності для здобуття відповідного соціального статусу та можливостей трудової діяльності в кращих умовах (з вищим рівнем оплати праці та інших соціальних гарантій).

Девальваційні процеси гуманістичних цінностей є передумовою надмірного кар'єризму та інших негативних проявів відношення до інших людей у контексті досягнення поставлених цілей. Як наслідок, у людини апріорі допускаються вчинки, які можуть нанести суттєвої шкоди оточуючим, впливаючи на їхнє здоров'я, можливості життєдіяльності, у тому числі й розвитку.

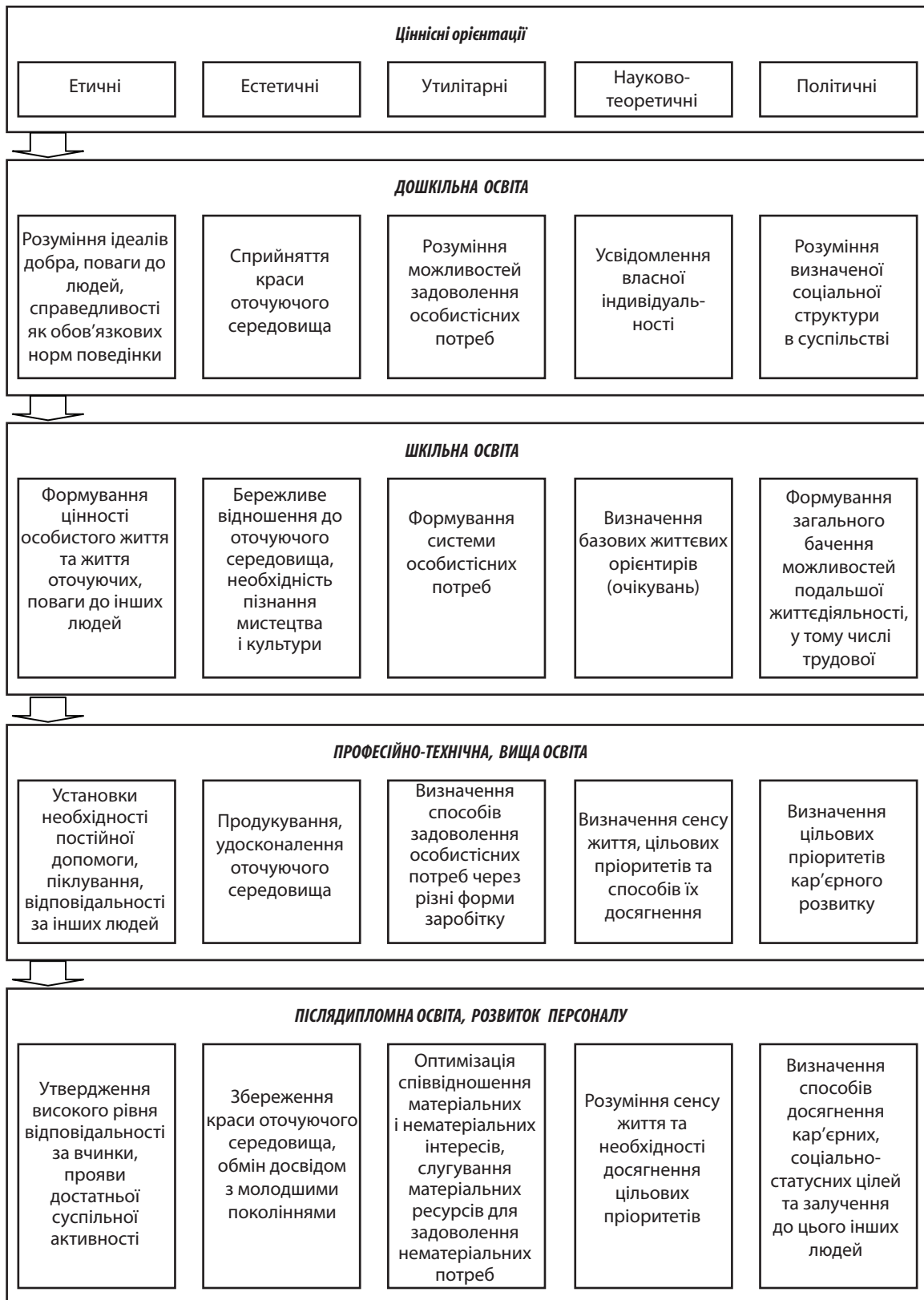

Рис. 1. Системність формування ціннісних орієнтацій на різних етапах підготовки кадрів*

* Складено автором

Вкрай загрозовою є девальвація вітальних цінностей. Пониження цінності здоров'я та безпеки є особливо наглядним для громадян України, що здійснюють свою трудову діяльність у статусі мігранта або ж на засадах нелегальної (напівлегальної) зайнятості, при чому досить часто порушуються регламентовані вимоги до організації праці. Як наслідок, трудова діяльність у шкідливих умовах призводить до передчасної втрати працездатності, виникнення професійних захворювань, що унеможливує подальшу повноцінну життєдіяльність. Те саме стосується і пониження значущості вітальної цінності сім'ї. Свідома відмова від формування сім'ї, повноцінної участі у вихованні дітей, спілкування з батьками тощо у зв'язку з більшою орієнтацією та затратами часу на інші сфери життя досить часто супроводжуються надмірною матеріалізацією, бездуховністю, подальшою втратою моральних засад поведінки.

Окремий пласт досліджень, зокрема в сфері соціально-трудова відносин, що впливає з девальвації цінностей розвитку в сфері підготовки кадрів, повинно формувати вивчення знецінення неперервного навчання, підвищення рівня професіоналізму, схильності до інноваційної діяльності, цілеспрямованого розширення компетенцій та ініціативності тощо. Апатійність та пасивність трудового колективу призводить до помірнього функціонування підприємств, для яких людський фактор перестає слугувати рушійною силою конкурентоспроможності, відкидаючи їх за результатами діяльності з передових позицій.

Дискусійним постає питання завищення матеріальних та соціальних цінностей, тобто надмірного прагнення людини до підвищення власного матеріального добробуту та добробуту своєї сім'ї із здобуттям у суспільстві належного соціального статусу. На жаль, існуюча нині в Україні соціальна структура суспільства засвідчує, що належний (очікуваний) соціальний статус особи є одночасним свідченням його додаткових можливостей доступу до ресурсів та вигідного їх використання. Високий матеріальний дохід та соціальний статус априорі змушує схилитись до думки про порушення такою особою моральних засад життєдіяльності, притаманність для неї девальваційних процесів гуманістичних, міжособистісних та інших цінностей. Разом з тим, належний рівень матеріальних та соціальних цінностей повинен бути однорідним для всього економічно активного населення, що обумовить гідне ставлення роботодавця до організації праці для кожного працівника.

Девальвація міжособистісних та громадянських цінностей є особливо загрозовою для формування укра-

їнської нації, і власне на ці проблемні аспекти у першу чергу потрібно звертати увагу при реалізації заходів просвітницько-виховницького напрямку закладів освіти. Система соціальних контактів за таких умов повинна вибудовуватись не на основі власності, а через виявлення спільних інтересів, тих же ціннісних орієнтирів тощо. Пасивність громадянської позиції, байдужість до державницьких загальносуспільних процесів ставить цінності національної ідентичності, громадянської приналежності під серйозну загрозу й унеможливує подальший соціально-економічний розвиток держави та її регіонів.

Девальвація партикулярних цінностей, що сьогодні є характерним для найбільш економічно розвинених країн, ставить систему освіти перед дилемою активної участі у таких процесах. Разом з тим, декларована християнська спрямованість навчання з наявністю відповідних предметів у системі загальної середньої освіти є важливою складовою виховницько-просвітницької діяльності, яка повинна посилюватись у якісному аспекті, адже християнські засади відповідають сформованим століттями моральним установкам українського народу, типовим характеристикам його щоденної поведінки.

Більшість проявів девальвації цінностей мають місце і в ході самого освітнього процесу та стосуються як надавачів освітніх послуг, так і їх споживачів. Такі деструктивні формують базис для подальшого укорінення схильностей до асоціальної поведінки з деформованою системою цінностей та ціннісних орієнтацій, що по суті деефективізує всі інші результати діяльності закладів освіти, навіть у випадку підготовки ними висококваліфікованих професіоналів.

Отже, сучасні процеси девальвації цінностей сучасного суспільства вимагають більш активної участі закладів освіти у подоланні таких деструктивів. Системність формування нової системи цінностей повинна бути відображена на різних етапах підготовки кадрів і не обмежуватись здобуттям відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, а підтримуватись у ході подальшої трудової діяльності, підвищення рівня кваліфікації працівника. Стає зрозумілим, що загрозовий стан справ щодо ціннісних орієнтирів сучасного суспільства обумовлений в значній мірі порушенням норм поведінки у самих закладах освіти. Тому освітня сфера повинна стати зразком дотримання тих цінностей та норм поведінки, які засвідчують високу моральність, духовність та культуру сучасного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шевченко Л. С. Вища освіта: політика «розподілу витрат» та її ризики в Україні / Л. С. Шевченко // Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. – 2011. – № 2. – С. 5-19.
2. Людський потенціал: механізми збереження та розвитку: монографія / НАН України; Ін-т економіки промисловості / О. Ф. Новікова, О. І. Амоша, В. П. Антонюк та ін. – Донецьк. – 2008. – 468 с.
3. Другов О. О. Сучасний стан і перспективи інвестиційного забезпечення сфер науки та вищої освіти в Україні : наукове видання / О. О. Другов; НАН України; Ін-т регіональних досліджень; [відп. ред. П. Ю. Беленький]. – Львів, 2009. – 60 с.
4. Патора Р. Ринок освіти в системі кадрового забезпечення стратегічного розвитку країни / Роман Патора. – Львів, Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2002. – 338 с.
5. Ляшенко І. М. Економіко-математичні методи та моделі сталого розвитку / І. М. Ляшенко. – К.: Вища школа, 1999. – 236 с.
6. Проблеми та напрямки розвитку підприємництва у сфері освіти / Бутенко А. І., Сараєва І. М., Мергут А. І. – Одеса: Ін-т проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2003. – 270 с.
7. Патора Р. Ринок освіти в системі кадрового забезпечення стратегічного розвитку країни / Роман Патора. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2002. – 338 с.
8. Розов Н. О моделях университета в современной России [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.socpolitika.ru/rus/social_policy_research/applied_research/document.10603.shtml
9. Шевченко Л. С. Вища освіта в епоху транспрофесіоналів / Л. С. Шевченко // Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. – 2011. – № 6. – С. 7–15.
10. Тарасевич В. Ідеологічні доктрини: цивілізаційні аспекти і національний колорит / В. Тарасевич // Економіка України. – 2011. – № 3. – С. 4–13.

REFERENCES

- Butenko, A. I., Saraieva, I. M., and Merhut, A. I. Problemy ta napriamky rozvytku pidpriemnytstva u sferi osvity [Problems and directions of development in the field of education]. Odesa: In-t problem rynku ta ekonomiko-ekologichnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2003.
- Druhov, O. O. Suchasnyi stan i perspektyvy investytsiinoho zabezpechennia sfer nauky ta vyshchoi osvity v Ukraini [Current status and prospects of investment in science and higher education in Ukraine]. Lviv: NAN Ukrainy; In-t rehionalnykh doslidzhen, 2009.
- Liashenko, I. M. Ekonomiko-matematychni metody ta modeli staloho rozvytku [Economic-mathematical methods and models for sustainable development.]. Kyiv: Vyshcha shkola, 1999.
- Novikova, O. F., Amosha, O. I., and Antoniuik, V. P. Liudskiy potentsial: mekhanizmy zberezhenia ta rozvytku [Human Potential: mechanisms of conservation and development]. Donetsk: NAN Ukrainy; In-t ekonomiky promyslovosti, 2008.
- Patora, R. Rynok osvity v systemi kadrovoho zabezpechennia stratehichnoho rozvytku krainy [Real education in the staffing of strategic development]. Lviv: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnik», 2002.
- Patora, R. Rynok osvity v systemi kadrovoho zabezpechennia stratehichnoho rozvytku krainy [Real education in the staffing of strategic development]. Lviv: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnik», 2002.
- Rozov, N. «O modeliakh universiteta v sovremennoy Rossii» [At university models in Modern Russia.]. http://www.socpolitika.ru/rus/social_policy_research/applied_research/document.10603.shtml.
- Shevchenko, L. S. «Vyshcha osvita: polityka «rozpodilu vytrat» ta ii ryzyky v Ukraini» [Higher education: a policy of “cost sharing” and its risks in Ukraine.]. Visnyk Natsionalnoi iurydychnoi akademii Ukrainy im. Yaroslava Mudroho, no. 2 (2011): 5–19.
- Shevchenko, L. S. «Vyshcha osvita v epokhu transprofesionaliv» [Higher education in an era transprofesionaliv]. Visnyk Natsionalnoi iurydychnoi akademii Ukrainy im. Yaroslava Mudroho, no. 6 (2011): 7–15.
- Tarasevych, V. «Ideolohichni doktryny: tsyvilizatsiini aspekty i natsionalnyi koloryt» [Ideological Doctrine: aspects of civilization and national character]. Ekonomika Ukrainy, no. 3 (2011): 4–13.